

BIJLAGE 4 bij het Rapport van de Vertrouwens- en Adviescommissie LV Houten 2010.

Bezinningstuk inzake emeritering en preekconsent

Binnen de Vertrouwens- en Adviescommissie hebben wij ons beraden over enkele zaken, waarmee wij bij onze werkzaamheden werden geconfronteerd en die met name te maken hebben met emeritering en losmaking van predikanten. Omdat de aangeroerde zaken in meer of mindere mate ook met de taken van andere binnen onze kerken functionerende commissies verband houden, hebben wij onze gedachten en ideeën voorgelegd aan de Landelijke Adviescommissie Werkomstandigheden en Arbeidsvoorwaarden Predikanten, de Commissie Doorlichting Kerkrecht en de Commissie Toekomstig Predikantsprofiel, alsmede aan ds. K. Muller. Van de eerstgenoemde commissie en van ds. Muller hebben wij een reactie ontvangen, waarvoor wij hen zeer erkentelijk zijn. Graag bieden wij het onderstaande aan uw vergadering ter overweging en besluitvorming aan.

Nuenen/Haarlem/Hoofddorp, juli 2010.

Ir. H.G. Lakerveld

Drs. J.M. Mudde

Mr. A. Wattèl

Enkele zaken ter overweging

1. Vorig jaar heeft ds. G. Vrooland van de NGK van Sliedrecht te kennen gegeven zijn werkzaamheden als gemeentepredikant te willen beëindigen, maar wel predikant te willen blijven binnen de NGK. Aangezien (naar wij aannemen in verband met de aard van de toekomstige werkzaamheden van ds. Vrooland) door de Regio Dordrecht-Gorinchem een beroep op de toepassing van artikel 11.2 AKS kennelijk niet mogelijk werd geacht, heeft de Regio aan ds. Vrooland per 1 juli 2009 emeritaat verleend. Hij staat ook als zodanig vermeld in het Informatieboekje 2010 van onze kerken. Eveneens in 2009 heeft de Regio van de kerken in het Zuiden emeritaat verleend aan ds. M. de Jong van de NGK van Eindhoven. Ook hij had te kennen gegeven zijn werkzaamheden als gemeentepredikant van de NGK van Eindhoven te willen beëindigen, maar wel predikant te willen blijven binnen de NGK. Naar wij hebben begrepen, heeft bij die regio, nu ook in de situatie van ds. De Jong de toepassing van artikel 11.2 AKS kennelijk niet aan de orde was, het door de beslissing van de Regio Dordrecht-Gorinchem ontstane precedent van emeritering mede een rol gespeeld.

Naar onze opvatting staan de beide bovenvermelde emeritaatsverleningen op gespannen voet met (in ieder geval) de ratio van het bepaalde in artikel 9 tweede alinea AKS. Artikel 9 AKS gaat blijkens het kopje over het 'Levensonderhoud van een predikant'. In de eerste alinea wordt aangegeven dat een gemeente voor het levensonderhoud van haar predikant verantwoordelijk is, ook indien deze door ziekte, ouderdom of soortgelijke oorzaak niet meer in staat is zijn ambtelijk werk te verrichten. De tweede alinea bepaalt vervolgens dat aan een predikant ontheffing van zijn ambtelijk werk wordt verleend wanneer hij de leeftijd van 65 jaar bereikt, tenzij met wederzijdse bewilliging anders overeengekomen wordt. In de praktijk wordt deze laatste situatie veelal met 'emeritering' aangeduid (zie bijvoorbeeld WAP-Richtlijn, artikel 7 lid 1 letter b). Belangrijk daarbij is dat de 'geëmeriteerde' predikant blijkens artikel 9 AKS het radicaal van predikant behoudt en verbonden blijft aan de gemeente die hem emeritaat heeft verleend.

De vraag kan worden gesteld wat de relatie is tussen de eerste alinea en de tweede alinea van artikel 9 AKS. Hoewel in de tekst van het artikel geen uitdrukkelijke verwijzing is te vinden, ligt het – ervan uitgaande dat artikel 9 AKS geënt is op de artikelen 11 en 13 DKO – voor de hand dat de tweede alinea een nadere uitwerking van het begrip ‘ziekte, ouderdom of soortgelijke oorzaak’ in de eerste alinea is. Nu de tweede alinea niet uitdrukkelijk verwijst naar de eerste alinea, zou het artikel evenwel ook zo geïnterpreteerd kunnen worden dat de emeritaatsverlening (ontheffing van het ambtelijk werk) niet beperkt is tot de in de eerste alinea genoemde omstandigheden, die alle te vatten zijn onder de noemer ‘niet meer in staat zijn om ambtelijk werk te verrichten’. In die visie zegt de tweede alinea dan dat de ontheffing van ambtelijk werk (emeritering) in het algemeen plaatsvindt bij 65 jaar, maar dat dit ook eerder of later kan plaatsvinden, zij het dan met wederzijdse bewilliging (van predikant en kerkenraad). Voorts bepaalt de tweede alinea dan dat in die gevallen de predikant zijn radicaal behoudt. Volgens deze interpretatie zou een emeritaatsverlening die geheel los staat van het bereiken van de 65-jarige leeftijd en die evenmin valt onder de noemer ‘niet meer in staat zijn om ambtelijk werk te verrichten’ (zoals met betrekking tot de beide bovengenoemde predikanten aan de orde was), op grond van de tekst van de tweede alinea van artikel 9 verdedigbaar zijn. Naar onze opvatting is een dergelijke emeritering evenwel in het artikel niet bedoeld en staat deze op gespannen voet met in ieder geval de ratio van het artikel.

Een dergelijke uitbreiding van de werkingssfeer van artikel 9 AKS is naar onze opvatting ook onwenselijk. In het NGK-kerkrecht, zoals dat is neergelegd in het AKS en in de op basis daarvan genomen besluiten, is uitgangspunt dat voor het ambt van predikant als voorwaarde geldt het verbonden zijn aan een bepaalde gemeente (artikel 8 AKS). ‘Loslopende’ predikanten kennen wij niet. Behalve aan de ‘echte’ gemeentepredikant (artikel 11.1 AKS) komt het radicaal van predikant ook toe aan een predikant met een bijzondere opdracht (artikel 11.2 AKS), een losgemaakte predikant gedurende zijn periode van beroepbaarstelling (artikel 11 leden 3 en 4 WAP-Richtlijn) en aan een predikant die arbeidsongeschikt is, geëmeriteerd is dan wel gebruik maakt van de TOP-regeling (artikel 7 lid 1 WAP-Richtlijn). In deze gevallen is er weliswaar geen sprake meer van een ‘echte’ gemeentepredikant, maar blijft de relatie predikant-gemeente wel bestaan; de betreffende kerkenraad blijft immers niet alleen verantwoordelijk voor en aanspreekbaar op leer en leven van de predikant maar ook verantwoordelijkheid voor het voorzien in het levensonderhoud van de predikant.

In zekere zin is de bepaling van artikel 11.2 AKS eigensoortig, omdat daar immers de specifieke aard van de werkzaamheden voorwaarde voor het predikantschap vormt. Bij de bovenvermelde emeriteringen was die voorwaarde kennelijk niet aan de orde. Integendeel: de beide Regio’s oordeelden (kennelijk) dat de aard van de door de beide predikanten in de toekomst te verrichten werkzaamheden de toepassing van artikel 11.2 AKS onmogelijk maakte. (Tussen haakjes: het is niet aan ons om ons over de juistheid van dit oordeel uit te spreken en wij hebben ook geen enkele behoefte om de beide plaatsgevonden emeriteringen aan te vechten). Hantering van een dergelijk uitgebreid emeritaatsbegrip maakt het mogelijk dat het radicaal van predikant toegekend blijft worden aan een predikant die bewust tot ‘een andere staat des levens’ overgaat en kiest voor werkzaamheden die op zich geen relatie hebben met de vroegere dienst als predikant en niet vallen binnen de taken van een predikant als vermeld in de artikelen 11.1 en 11.2 AKS. Naar onze opvatting past een dergelijke

situatie ten principale niet bij het binnen de NGK geldende kerkrecht. Daarbij komt dat de voorwaarde die blijkens artikel 9 AKS geldt (wederzijdse bewilliging) zo ruim is geformuleerd, dat die waarschijnlijk in de praktijk nauwelijks inhoudelijke betekenis zal hebben. Bovendien laat deze ruime voorwaarde alle ruimte voor (naar onze mening ongewenste) willekeurige toepassingen en ad hoc beslissingen. En ten slotte zou hier een ongelijkheid ontstaan tussen een op deze manier geëmeriteerde predikant (die zijn status behoudt) en een losgemaakte predikant van wie de termijn van beroepbaarstelling is verstreken of wiens beroepbaarstelling wordt beëindigd (die zijn status verliest). Dat roept bij ons de vraag op of het verschil in de manier van beëindiging van de ambtelijke werkzaamheden een dergelijke ongelijkheid voldoende legitimeert.

Het is duidelijk dat wij een beperking van de mogelijkheid van emeritering bepleiten tot de in de eerste alinea van artikel 9 bedoelde gevallen, te weten het door ziekte, ouderdom of soortgelijke oorzaak niet meer in staat zijn het ambtelijk werk te verrichten. Dat zou kunnen door een dergelijke bepaling expliciet in de tweede alinea van artikel 9 op te nemen (waarbij dan wellicht de verwijzing naar de leeftijd van 65 jaar zou kunnen vervallen). In dit verband merken wij op dat ook de PKN een dergelijke beperking kent; eenvoudshalve verwijzen wij naar ordinantie 3. IV uit de 'KERKORDE en ORDINANTIES van de Protestantse Kerk in Nederland', artikel 25.

Zijdelings wijzen wij er nog op, dat er ook nog een onduidelijkheid zou kunnen rijzen met betrekking tot de status als predikant, indien een predikant die op de voet van artikel 11.2 AKS is afgestaan, met functioneel leeftijdsontslag gaat alvorens hij de leeftijd van 65 jaar bereikt. Is een dergelijk leeftijdsontslag gelijk te stellen met emeritaat als bedoeld in artikel 9 AKS of is dan beroepbaarstelling noodzakelijk voor statusbehoud? Een andere onduidelijkheid kan zich voordoen indien de situatie dat een predikant wordt afgestaan op de voet van artikel 11.2 AKS wordt beëindigd. Wat is dan de positie en de status van een dergelijke predikant? Op beide onduidelijkheden gaan wij thans niet verder in. Wel zijn wij van mening dat deze punten nadere bestudering zouden behoeven.

2. Indien een predikant op de voet van artikel 10 AKS wordt ontslagen, wordt hij beroepbaar gesteld tenzij de betrokken regio tot het oordeel komt dat hij ook in een andere gemeente zijn ambt niet naar behoren zal kunnen vervullen. In de praktijk blijkt dat een op deze manier ontslagen predikant slechts bij hoge uitzondering een beroep krijgt. In de afgelopen twintig jaar is dat bij ons weten slechts één keer voorgekomen (ds. J.B.M. Storms). Het belang van de beroepbaarstelling lijkt praktisch gesproken dan ook niet zozeer te liggen in het mogelijk maken dat de betreffende predikant weer in een andere gemeente zal gaan functioneren, maar meer te maken te hebben met pastorale overwegingen (en) omdat gedurende de periode van beroepbaarstelling het radicaal van predikant behouden blijft. Artikel 11 lid 4 van de WAP-Richtlijn bepaalt immers dat als betrokkene niet langer beroepbaar is, hij terstond de status van predikant verliest.

Het feit dat blijkens de praktijk een eenmaal losgemaakte predikant geen beroep meer krijgt, heeft naar onze inschatting in belangrijke mate te maken met de geringe omvang van ons kerkverband en met de daarmee samenhangende beeldvorming. Als een predikant wordt losgemaakt, wordt dat algemeen bekend binnen de kerken en ontstaat bij vakante gemeenten al snel de gedachte dat de betreffende predikant, alleen

al door het enkele feit van de losmaking, niet geschikt is om een andere gemeente te dienen. In feite is er sprake van 'aangeschoten wild'. En het aantal vakante gemeenten is nu eenmaal in ons kleine kerkverband in absolute getallen niet groot.

Het kan zijn dat de reden van ontslag met name in locale omstandigheden is gelegen; het kan ook zijn dat vooral het gebrek aan persoonlijke vaardigheden en/of vorm en inhoud van de prediking met name bepalend zijn geweest. Hoe het ook zij, het niet meer kunnen functioneren als predikant in een bepaalde gemeente hoeft nog niet te betekenen dat de betreffende predikant geen enkele gemeente meer zou kunnen dienen of dat hij niet meer op een goede wijze het Woord zou kunnen verkondigen en in het algemeen in diensten zou kunnen voorgaan. Bij verlies van de status van predikant behoort ook dat laatste niet meer tot de mogelijkheden. Naar onze mening kan dat jammer zijn, met name indien de reden van de losmaking niet primair in vorm en inhoud van de prediking heeft gelegen. Wij zouden daarom willen bepleiten dat aan een losgemaakte en niet (meer) beroepbare predikant op zijn verzoek door de regio, die het ontslag heeft goedgekeurd, preekconsent kan worden verleend voor bijvoorbeeld een periode van twee jaren met de onbeperkte mogelijkheid van verlenging voor steeds een periode van bijvoorbeeld twee jaren, telkens (eventueel na onderzoek) te verlenen door de regio die destijds het ontslag heeft goedgekeurd.

Dit betekent derhalve de introductie van een algemeen preekconsent naast het voor studenten bedoelde preekconsent als bepaald in artikel 5.2 AKS. Op zich is een dergelijk preekconsent niet nieuw binnen onze kerken, (zij het dat een formele fundering in het AKS daarvoor ontbreekt). Ook thans is immers aan een aantal broeders/zusters een dergelijk algemeen preekconsent verleend. Wel zou naar onze mening deze mogelijkheid expliciet in het AKS moeten worden opgenomen.

Uitdrukkelijk merken wij in dit verband nog op dat deze broeders/zusters met een algemeen preekconsent niet de status van predikant hebben. Volgens de gebruikelijke regels zijn zij derhalve niet bevoegd om de sacramenten te bedienen. De regelingen van de PKN kennen de mogelijkheid dat eervol ontheven predikanten die geen beroep in overweging kunnen nemen, voor een bepaalde periode de bevoegdheid krijgen om het Woord en de sacramenten te bedienen met mogelijkheid van verlenging (artikel 27). De vraag is of binnen de NGK een soortgelijke mogelijkheid zou moeten worden gecreëerd voor ex-predikanten met preekconsent. Als bezwaar zien wij dat er daarmee twee groepen van broeders/zusters met preekconsent gaan bestaan (namelijk zij die wel en zij die niet de sacramenten mogen bedienen) met alle onduidelijkheden van dien. Verder wordt daarmee het onderscheid tussen predikanten enerzijds en broeders/zusters die geen predikant zijn maar die het Woord en de sacramenten mogen bedienen anderzijds, wel erg theoretisch. Dat onderscheid zal vrijwel zeker in de NG-context gaan vervagen, met als gevolg dat op die manier in feite de 'loslopende' predikant via de achterdeur weer binnen komt.

3. Het onder 2. bedoelde algemene preekconsent zou desgewenst ook kunnen worden verleend aan die predikanten die hun werkzaamheden als predikant willen beëindigen, maar wel predikant willen blijven (en niet voor de regeling van artikel 11.2 AKS in aanmerking komen). Weliswaar blijven zij dan geen predikant, maar kunnen zij wel blijven voorgaan in de diensten. Met name indien emeritering niet meer mogelijk zou zijn (hetgeen wij onder 1. hebben bepleit), zou deze mogelijkheid voor hen een serieus te overwegen optie kunnen zijn.